

Helsinški *bilten*

**HELSINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI**
Rige od Fere 20, Beograd;
tel. 011/3032-408; fax. 2639-437;
e-mail: office@helsinki.org.rs
http://www.helsinki.org.rs

BR.88 // JUL 2012.

ZATVARANJE KRUGA

Tri meseca nakon parlamentarnih izbora (6. maja) Srbija je dobila novu vladu čije je formiranje, ali i personalni sastav, izraz društvene dezorijentacije i konfuzije. Novoizabrani predsednik Republike Tomislav Nikolić i njegova partija Srpska napredna stranka (SNS) pokazali su tokom poslednja tri meseca da nemaju politički koncept ili program za izlazak iz krize. Istovremeno, jasno je da ne postoji namera da se napravi prekid sa Miloševićevim nasleđem, odnosno njegovom politikom kako na regionalnom, tako i na unutrašnjem planu. Sastavljanje vlade pokazalo je odsustvo ljudskih kapaciteta i neophodnost oslanjanja na „stare“ kadrove i „pozajmljivanje“ onih koji su do skoro bili u demokratskom bloku.

Ishod izbora je otvarao mogućnost formiranja različitih koalicija, uključujući i to da Demokratska stranka (DS) ponovo bude mandatar. To se pokazalo nereálnim, jer naprednjaci uz podršku konzervativnog bloka i Rusije nisu želeli propustiti priliku da zavladaju Srbijom. Ustoličenje nove vlade, ali i novih vlasti na lokalnom nivou, tek će pokazati poražavajuće rezultate u promeni političkog ambijenta. EU i SAD su na ovakav razvoj događaja reagovali tek nakon što su učestale posete socijalista i naprednjaka Moskvi i tek

WWW.WIKIPEDIA.ORG

kad je postalo jasno da se nova vlada formira po „moskovskoj“, a ne po briselsko-vašingtonskoj „meri“.

Naknadno aktiviranje i SAD i Evropske unije imalo je za cilj da obezbedi garancije da se rezultati koje je prethodna vlada ostvarila na

evropskom putu ne ponište. To prvenstveno važi za sporazume postignute u dijalogu Beograda i Prištine, odnosno njihovu primenu i nastavak dijaloga. Poseta dvojice američkih zvaničnika Filipa Rikera i Filipa Gordona početkom jula s namerom, kako se nagađalo, da se formira tzv. velika koalicija, SNS i DS – nije uspjela. Ipak, neposredno po njihovom odlasku Ivica Dačić i Aleksandar Vučić putovali su u Berlin i u Vašington. Amerika i EU dobile su obećanje da će i nove vlasti poštovati sve prethodne dogovore Beograda i Prištine, raditi na njihovoj realizaciji i da će se dijalog sa Prištinom nastaviti.

Postizborna kombinatorika i obrti koji su je pratili, kao i konačan ishod, otvaraju suštinsko pitanje: u kom pravcu će se Srbija kretati u narednom razdoblju. Pre svega zbog nejasnog programa i ideološkog profila ključnih aktera, kao i činjenica da se u suštini radi o savezu „veštih političkih hazardera i verolomnika“.¹ Dubinske veze naprednjaka i socijalista sa Rusijom dovode u pitanje i proevropsku agendu prethodne vlade, makoliko se novi predsednik i njegovi saradnici trudili da ostave utisak kontinuiteta. U potpisanom koalicionom sporazumu kao prioritetni cilj označen je nastavak proevropskog puta Srbije, ali niz kontroverzi koje su pratile etabliranje novih vlasti dovode u sumnju iskrenost tih namera, prvenstveno sa stanovišta prihvatanja evropskih standarda u procesu unutrašnje transformacije i demokratizacije.

Predsednik Nikolić je tokom tri meseca svojim izjavama manifestovao neuverljivost kada je reč o ključnim pitanjima (Kosovo i drugi susedi, EU, unutrašnja pitanja). Pokazao je da nema jasno definisan profesionalni politički identitet, a kontradiktornim izjavama bacio je sumnju na svoje namere. Tim pre što je kako unutrašnja, tako i međunarodna situacija izuzetno fluidna. Odsustvo jasne vizije budućnosti Srbije i neuverljivost stavova vodećih ličnosti naprednjaka navode na

1 Dodrdje Vukadinović, Politika, 10. jul 2012.

zaključak da će naredna vlada biti unapred ograničena u svom delovanju.

Tomislav Nikolić sebe najavljuje kao predsednika koji će rešiti sve nepravde i koji će se strogo pridržavati Ustava. Njegova je ambicija da „sebi napravi spomenik po kojem će ga Srbija poštovati“. Ističe da nema ekonomske motive, jer „je bogat i lepo živi“.² Nikolić je za kratko vreme svojim veoma dvosmislenim izjavama uspeo da homogenizuje region i da skroman napredak u regionalnim odnosima dovede u pitanje. Izjave poput „Vukovar je srpski grad“, „Srebrenica je ratni zločin ali ne i genocid“, „priznajem Crnu Goru ali ne i Crnogorce, jer su isto što i Srbi“ doprineli su porastu nepoverenja u regionu. Kada je reč o EU, Nikolić ističe da je „zagovornik ideje da Srbija bude članica EU i da ispuni uslove koji je svrstavaju u normalnu državu“. Međutim, istovremeno kaže da nije za to „da Srbija po svaku cenu pristupi članstvu EU“.³ Zalaže se za neutralnost Srbije, a protiv članstva u NATO, i za otvorena vrata prema Rusiji kao „našem velikom savezniku“.⁴ „Ne smemo se ljutiti na Rusiju koja nam ne postavlja nikakve uslove“, kaže.⁵

Kosovo je svakako prvo pitanje sa kojim će novu vladu suočiti EU. Očekuje se od Beograda da krene putem postepene normalizacije odnosa sa Kosovom (sporazumi Beograda i Prištine tokom 2011) i nastavak pregovaračkog procesa. Nikolić je najavio da će tražiti uključivanje UN⁶ u pregovore o Kosovu, jer je u „dosadašnjim pregovorima Srbija protiv sebe imala dva glasa, predstavnike EU i Albanaca“.⁷

U protekla tri meseca se pokazalo da Nikolić i novostvorena vladajuća koalicija (SNS, socijalisti

2 Pečat, 20. jul 2012.

3 Pečat, 20. jul 2012.

4 Isto

5 Isto

6 To podrazumeva učesće Rusije koja ima najveći interes da kosovsko pitanje ostane otvoreno.

7 Pečat, 20. jul 2012.

i URS) rade na destrukciji Demokratske stranke, a na ruku im idu i pojačana unutrašnja previranja u samoj Demokratskoj stranci. Nikolić ističe da je sve loše što se dešava u zemlji „posledica rada DS“, te da je Boris Tadić ponekad više vodio računa „o spoljnim faktorima“, kao i da je „izgubio kopču sa realnošću“. Nikolić se postavio kao moralni arbitar, što mu niko do sada nije osporio, niti ga je podsetio na ulogu koju su on i njegova stranka imali u ratovima devedesetih i u devastaciji Srbije.

Nova vlada i njen predsednik nemaju odgovore na probleme i ozbiljnost situacije u Srbiji, niti spremnost da stave tačku na pitanja koja već 12 godina kočite tranziciju i priključenju evroatlantskim integracijama. Mnogi analitičari smatraju da je izbor Nikolića stvorio „bazu za promenu unutrašnje i spoljnopolitičke paradigme razvoja zemlje“, što se pre svega odnosi na manje uvažavanje zahteva EU.

KOSOVSKO PITANJE

Kosovsko pitanje je prvi izazov pred kojim stoje nova vlada i predsednik Tomislav Nikolić. Uprkos svim prošlogodišnjim upozorenjima, posebno onih Angele Merkel, da od podele nema ništa, Tomislav Nikolić i krug oko njega uporno pokušavaju da u javnosti stvore utisak da o Kosovu tek treba da se pregovara. Brojne izjave, često nedorečene i kontradiktorne, stvaraju konfuziju u javnosti, ali u suštini ponovo aktuelizuju podelu.

Prema nezvaničnim saznanjima lista *Press*, Srpska napredna stranka sačinila je kompletan plan za Kosovo, ali do sada nisu želeli da ga otkrivaju nijednoj političkoj partiji. SNS takođe želi da se oko Kosova postigne najširi politički i društveni konsenzus. Predlog Tomislava Nikolića da

u buduće pregovore o Kosovu budu uključene i Ujedinjene nacije, uživa punu podršku „analitičara“, jer bi time Srbija dobila protivtežu Briselu koji je uglavnom držao stranu Albancima.⁸ On je takodje pominjao modele Tirola i Epena.

Slobodan Samardžić, potpredsednik Demokratske stranke Srbije (DSS), smatra da je ključno pitanje načina primene pojedinih modela.⁹ Autonomija bi važila za celo Kosovo u Srbiji, jer je potpuno neprihvatljivo da se polazi od „Kosova kao nezavisne države u kojoj se traži autonomija za neki njen deo“. Da bi se UN uključile u buduće pregovore o Kosovu, kako ističe, neophodno je da se pod hitno prekine sa dosadašnjom politikom predaje Kosova.¹⁰

Vladislav Jovanović, svojevremeno Miloševićev šef diplomatije, takođe smatra da bi bilo dobro da UN budu medijator, „jer se EU u dijalogu pokazala kao – ucenjivač“. I on smatra da treba najpre razjasniti na šta se model odnosi – na Kosovo ili na sever Kosova. Ako se odnosi samo na sever Kosova onda je to „put ka indirektnom priznanju nezavisnosti“.¹¹

Predrag Simić kaže da spominjanjem Tirola i Epena „Nikolić pokušava da definiše svoju poziciju, ali da ti modeli ne odgovaraju realnosti. On misli da je uključivanje UN u interesu Srbije, jer tamo uz članice EU odlučuju Kina, Rusija i nestrane zemlje: „Sigurno je da to neće odgovarati EU i Americi, pa se bojim da će nam manevarski prostor biti sužen“.¹²

Kao i u sličnim prilikama ranije, kad je Kosovo bilo na dnevnom redu, oglasio se i Dobrica Ćosić koji je izjavio da „Srbija mora civilizovano da preda Kosovo“, uz napomenu da je Kosovo „najveća rak-rana našeg društva“. Zbog toga ga, kako

8 Večernje novosti, 20. jul 2012.

9 U optičaju su Južni Tirol i Epen u Belgiji

10 Večernje novosti, 20. jul 2012.

11 Isto

12 Isto

ističe, treba odrezati, a pri tom „spasti Pečku patrijaršiju, Dečane, Gračanicu i kosovopoljsko etničko područje oko Gračanice“¹³.

Na izjavu Dobrice Ćosića reagovao je patrijarh SPC Irinej: „Za nas to nije realno i mislim da srpski narod i Srpska crkva... nikad neće dati svoj pristanak ... na civilizovano predavanje Kosova“¹⁴. Istakao je da se zna „kako se uzimaju i osvajaju teritorije – ratom i otimanjem“¹⁵.

Istoričar Predrag Marković zagovara „nemački model“ kojim je svojevremeno bio rešen odnos između Istočne i Zapadne Nemačke: „Ako neće da nas potpuno ponize, oni nama mogu da ponude 'nemačko rešenje'... Samo je pitanje do koje mere hoće da nas simbolički ponize. Rešenja za sever i enklave moraju da budu vrlo fleksibilna, i prostore na KiM gde živi naš narod moramo da zaštitimo“. Kako ističe, „ispod toga ne možemo da idemo“¹⁶. Posetu Tomislava Nikolića patrijarhu smatra „dosta neuobičajenom“, jer, po njemu, niko od vladajućih zvaničnika nije do sada uzimao u obzir srpsku crkvu. Po njegovom mišljenju, „Kosovo je ozbiljno i veliko pitanje za Srbe, a ako predsednik traži konsenzus kod patrijarha to može da znači da će neko prvi put da pita Srbe o toj važnoj stvari. Posetu sam shvatio kao znak da je Nikolić spreman da se ide na referendum“¹⁷.

U sličnim prilikama mediji su uvek nalazili i odgovarajuće sagovornike u inostranstvu. Jedan od stalnih sagovornika je i Stiven Mejer, bivši šef CIA za Balkan, koji tvrdi da bi Srbija mogla da promeni „dinamiku odnosa“ Beograda i Vašingtona, ali samo u slučaju da počne da se „ponaša nezavisnije i da bude manje poslušna i prema Vašingtonu i prema Briselu“. On takođe zagovara podelu: „Kosovo je postalo u osnovi zamrznuti

¹³ Press, 11. jul 2012.

¹⁴ Blic, 12. jul 2012.

¹⁵ Blic, 12. jul 2012.

¹⁶ Blic, 12. jul 2012.

¹⁷ Isto

konflikt i ne očekujem da se to u skorije vreme promeni. Već deset godina govorim da je podela jedino fer rešenje“¹⁸.

Izbor Aleksandra Vulina – nekada istaknutog funkcionera JUL – koji je prošlo leto proveo na barikadama na severu Kosova ozbiljno dovodi u sumnju obećanja predsednika Nikolića o nastavku dijaloga sa Prištinom.

OTVARANJE VOJVODANSKOG PITANJA

I pre imenovanja nove vlade otvorena su pitanja koja će se uskoro naći na njenoj agendi. Jedno od njih je i položaj Vojvodine. Povod za podizanje tenzije bila je odluka Ustavnog suda Srbije (USS).

Odluka Ustavnog suda o Vojvodini odnosi se na osporavanje njene i inače, limitirane autonomije. Ustavni sud je stao na stranu konzervativnog bloka, tradicionalno sklonog centralističkom konceptu uređenja Srbije. Imajući u vidu teške posledice „antibirokratske revolucije“ iz 1989. godine sa kojima se Vojvođani još uvek nose, kao i činjenicu da je u Vojvodini pokret koji teži istinskoj autonomiji sve širi, otvara prostor za ozbiljno narušavanje odnosa unutar Srbije i internacionalizaciju vojvođanskog pitanja.

Uoči izbora vojvođanske vlade (10. jul) Ustavni sud Srbije je objavio odluku kojom je niz odredaba Stauta i Zakona o nadležnostima pokrajine proglasio neustavnim. To je u Novom Sadu izazvalo političku buru pogotovu zbog aktuelnog političkog trenutka – uspostavljanja nove vlasti.

¹⁸ Intervju za NIN, predstavljen kao bivši šef CIA za Balkan, 19. jul. 2012.

Osim što i Ustav Srbije¹⁹ ima sporni legitimitet, njegova sadržina je još upitnija sa stanovišta elementarnih demokratskih standarda. Utoliko je tajming reagovanja Ustavnog suda indikativniji. Demokratska stranka Srbije Vojislava Koštunice je još pre tri godine tražila da se ovaj „vojvođanski zakon“ razmatra u najvišem pravosudnom telu. Istovremeno, kako kaže član Predsedništva Liberalnodemokratske partije Bojan Đurić, to će „rasplamsati stare i isprazne rasprave, plašenje zemlje izmišljenim separatizmom u Vojvodini i služiti kao kompenzacija za krah kosovskog patriotizma“.²⁰

Tomislav Nikolić je optužio Borisa Tadića za popustljivost prema „svojim“ demokratskim kadrovima zbog čega je usvojen i Statut i Zakon o nadležnostima Vojvodine. Na autonomiju Vojvodine Nikolić gleda kao na stvaranje kvazidržave i ističe „Ne možemo da imamo kvazidržave u okviru Srbije. Ovo je sada veliki ispit za DS, koja mora da zaustavi svoje čelnike iz Vojvodine, koji govore protiv Ustava“. On je takođe istakao da „mora da odgovara političar koji ne prihvata odluke Ustavnog suda“.²¹

Predsednik Vlade Vojvodine i jedan od potpredsednika DS Bojan Pajtić tvrdi da je odluka u mnogim segmentima problematična, na primer, ona koja osporava odredbu u Zakonu o prenosu nadležnosti, po kome „Pokrajina Vojvodina ne guje evropske vrednosti“.²² On kaže da „odluka Ustavnog suda svakako jeste doneta sa ciljem da autonomija Vojvodine bude redukovana“.²³ „Ovim činom, ističe Pajtić, USS je kompromitovao sam sebe, ali i ideju o izgradnji nezavisnih institucija. „Kao pravnik, u nekim segmentima odluke mogu da se složim, ali neki delovi

19 Taj ustav ima sporni legitimitet – usvojen je 2006, na referendumu koji je trajao dva dana, uz nategnutu podršku. U Vojvodini se samo 40% izjasnilo za ustav.

20 *Danas*, 12. jul 2012.

21 *Pečat*, 20. jul 2012.

22 Intervju za *Vreme*, 10. jul 2012.

23 Isto

su paradoksalni, kose se s međunarodnim konvencijama koje je naša država ratifikovala i koje imaju primat nad unutrašnjim pravom. Zbog svega toga brukaju nas u očima međunarodne zajednice“.²⁴

REFORMA SUDSTVA

I druga važna odluka Ustavnog suda otvara mnoga pitanja i nagoveštava sukob između najviših pravosudnih instanci u zemlji – Ustavnog suda, Visokog saveta sudstva i Državnog veća tužilaštva. To odslikava dimenzije mogućih turbulencija u sferi pravosudne reforme, bez obzira na to što je ona, s pravom bila ozbiljno kritikovana i od domaćih i od stranih eksperata.

Odluka je izazavala negodovanje aktuelnog saziva VSS i Ministarstva pravde koji ističu da je Ustavni sud preuzeo nadležnosti Visokog saveta sudstva. Stručna javnost je međutim pozdravila odluku Ustavnog suda navodeći da bi u slučaju da su te žalbe otišle do Strazbura i Suda za ljudska prava, šteta za Srbiju bila daleko veća.

Ustavni sud je, naime, prihvatio žalbe 122 neizabrana javna tužioca i zamenika javnih tužilaca, i žalbe 194 neizabranih sudija. Time je poništio odluke Visokog saveta sudstva i Državnog veća tužilaca kojima su odbijeni njihovi prigovori.

U obrazloženju odluke, Ustavni sud je naveo da u odlučivanju o prigovorima neizabranih sudija i tužilaca nije oborena pretpostavka da oni ispunjavaju uslove za izbor na stalnu sudijsku i tužilačku funkciju. Ustavni sud je naložio Visokom savetu sudstva i Državnom veću tužilaca da u roku od 60 dana od prijema odluke vrati na posao neizabrane sudije i tužioce.

Ova odluka Ustavnog suda je udar na reformu pravosuđa, čiji je domet ionako bio ograničen

24 <http://rs.seebiz.eu/politika/>

pajtic-odluka-ustavnog-suda-srbije-politicka/ar-40073/

jer je izostala lustracija. Kritičari reforme ni sami nemaju profesionalni integritet, a često su svoje kritike vezivali za vrlo lične interese.

POKUŠAJ SMENE GUVERNERA NARODNE BANKE

Napad na guvernera Narodne banke Srbije (NBS) Dejana Šoškića počeo je još pre konstituisanja nove vlade. Političko sporenje sa njim inicirano je još tokom predizborne kampanje – pokrenuo ga je Ivica Dačić, pridružio mu se još pre nego što je vlada formirana Aleksandar Vučić, a u tom „klubu“ je i Mlađan Dinkić. Napad na guvernera u katastrofalnoj ekonomskoj situaciji, pa još u kontekstu osporavanja kompletnog finansijskog sistema u kome dominiraju strane banke, udar je na jednu od najosetljivijih tačaka celokupne privrede.

Kontekst u kome se to odigrava upućuje na zaključak da iza pokušaja smene guvernera stoje najpoznatiji tajkuni i njihova namera da posledice sopstvene poslovne megalomanije „socijalizuju“, odnosno prebace na račun poreskih obveznika. Takođe, i nosiocima vlasti neophodna su sredstva – reč je u prvom redu u deviznim rezervama NBS – da bi ispunili neka od svojih populističko-demagoških obećanja o „socijalnoj pravdi“.

Guverner Dejan Šoškić je rezolutno izjavio da neće da podnese ostavku. Osim toga, u autorском tekstu u Politici je ukazao na korupciju kao najveći problem Srbije, kao i na to da su tajkuni stekli bogatstvo upravo na korupciji i prodaji uvozne robe. Neki analitičari ovaj tekst smatraju oproštajnim. Međutim, postoje indicije da se guverner sa svojim timom sprema na otpor novoj vlasti, poput onog mađarskog guvernera premijeru Orbanu.

NAPADI NA DEMOKRATSKU STRANKU

Zaokret do koga je došlo nakon predsedničkih i parlamentarnih izbora rezultirao je preraspodelom moći i uticaja među političkim strankama. Demokratska stranka (DS), kao najveći gubitnik i izbora i postizbornih kombinacija, skrajnuta je, s time što joj se svakodnevno stavlja do znanja da više nije najuticajniji politički činilac u Srbiji. To nužno proizvodi unutrašnju krizu u stranci koja može voditi ili do katarze i njenog jačanja, ili do novih podela, pa i do urušavanja. Indikativno, na sličnom udaru DS je bila i neposredno nakon ubistva premijera Đinđića.

Iskušenje pred kojim se našla DS dodatno je komplikovano personalnom i teritorijalnom neravnotežom koja je postojala i ranije, ali se nakon izbora zaoštrila. Naime, u Vojvodini i u Beogradu DS je ostala na vlasti, što je, evidentno zasluga prvih partijskih ljudi u tim sredinama – Bojana Pajtića i Dragana Đilasa.²⁵ Jačanje njihove unutarstranačke pozicije zasnovane na prestižu u dva najmoćnija entiteta u Srbiji pojačava personalne animozitete, sujete i ambicije drugih do sada uticajnih funkcionera DS. Javni sukob Dragana Đilasa i Vuka Jeremića u tom smislu je samo vrh ledenog brega.

²⁵ U Beogradu, gde je u drugom krugu predsedničkih izbora Boris Tadić izgubio od Tomislava Nikolića, na parlamentarnim i lokalnim izborima održanim samo dve sedmice pre toga, najuverljiviju pobjedu (36 odsto osvojenih glasova) ostvario je njegov stranački zamenik i gradonačelnik Beograda Dragan Đilas; takođe Demokratska stranka je ubedljivo pobedila i u Vojvodini, što se pripisuje u zaslugu novog starog premijera i jednog od potpredsednika DS, Bojanu Pajtiću.

ZAKLJUČAK

Sudeći po izjavama analitičara bliskih novoj vladi spoljna politika Srbije biće oblikovana u skladu izjavama Tomislava Nikolića o postojanju „dvoja vrata“ – Istoku i Zapadu. S time što će ekonomska saradnja više inklinirati prema Istoku, ne samo Rusiji, već i arapskim i zemljama Bliskog istoka i nesvrstanim.

Računa se na privrednu saradnju sa Rusijom, Belorusijom, Ukrajinom i Kazahstanom. Neke ruske banke najavljuju finansiranje izvoza iz Srbije na rusko tržište, pre svega poljoprivrednih proizvoda..

Kada je reč o Kosovu, podela će ponovo biti opcija na kojoj će se insistirati.

Kada je reč o unutrašnjim pitanjima pojačaće se tenzije na liniji Vojvodina – Beograd, jer se i Vojvodina tretira kao ratni plen, a svaka autonomija kao pokušaj seceseije. Nasledje Miloševića (tekovina antibirokratske revolucije iz 1989) čvrsto će se braniti.

Najveća nepoznanica je svakako odnos prema reformama vojske, s obzirom da su Tomislav Nikolić i brojni analitičari konzervativnog bloka imali primedbe ne samo na približavanje NATO, već i profesionalizaciju.

Usled nedostatka ozbiljne politike treba očekivati demagoško otvaranje više korupcionaških afera (uglavnom aktera iz Demokratske stranke).

Socijalni radikalizam i populizam biće logična reakcija na krizu i nemoć za njeno rešavanje.